

*Preek van 20 september 2015, Vredeszondag
gehouden in De Morgenster in Papendrecht
door Piet van Die*

DE MOEIZAME WEG NAAR VREDE

U hebt u ertoe geleend iets te doen dat slecht is in de ogen van de HEER. (1 Koningen 21,20)

*Kom vanavond met verhalen
hoe de oorlog is verdwenen,
en herhaal ze honderd malen;
alle malen zal ik wenen.*

Het zijn regels van de vorig jaar overleden Leo Vroman. Overbekende regels. Ze spreken aan. Ze wekken hoop. Vrede lijkt binnen handbereik.

Maar het is met deze regels gegaan als met menig Bijbeltekst. Ze werden uit een groter geheel gehaald, er werd een lijstje om gedaan en gingen vervolgens een eigen leven leiden. Want Vromans regels zijn deel van een langer gedicht. Een gedicht met veel donkere tonen. Zo schrijft hij onder meer: *Mag ik niet vloeken als het vuur / van een stad, sinds lang herbouwd, / voortrolt uit een kamermuur / rondlaait en mij wakker houdt?*

De oorlog is voorbij. Maar niet voor Vroman. De oorlog woedt nog in hem voort. Hij ligt er wakker van. Beelden razen door hem heen. Gruwelijke beelden. Bommen die vallen. Huizen in brand. Kinderen die omkomen. En juist die context maakt de overbekende woorden over een oorlog die verdwenen zou zijn, tot een smartelijke klacht.

Hoe lang?

Hoe zegt de stichting *Warchild* het ook alweer? 'Je kunt een kind wel uit de oorlog halen, maar hoe haal je de oorlog uit dat kind?' Ook in vreedestijd kan de oorlog nog in mensen voortrazen. Dat moeten we nog maar eens extra bedenken nu talloze Syrische vluchtelingen onze kant opkomen. Ze brengen hun trauma's mee. We zien hun verbijstering. Ja, ook hun opluchting, als ze de stranden van

Kos of het station van München hebben bereikt. Maar we weten: daarmee zijn ze er nog niet. Hoelang zal de oorlog nog in hen zitten?

*Kom vanavond met verhalen
hoe de oorlog is verdwenen,
en herhaal ze honderd malen;
alle malen zal ik wenen.*

Is dat wenen niet vooral omdat de oorlog juist *niet* verdwenen is? Hoelang nog?

Het mechanisme van geweld

Denk er vooral niet te licht over. Juist mensen die uit de Bijbel lezen zouden dat moeten weten. De Bijbel een vredesboek? Jawel, maar dan één die ons een fel realistisch beeld voor ogen houdt. Een beeld dat toont hoezeer de mens een gevangene is van zijn eigen drift.

Neem ons Bijbelverhaal. Het is één van de talloze versies van een en hetzelfde liedje – dat van het mechanisme van geweld. Het begint nog redelijk onschuldig. Spanning tussen twee burenen. Koning Achab wil graag de wijngaard van buurman Naboth. Hij heeft er zelfs flink geld voor over. Maar Naboth weigert. Begrijpelijk, want een stuk land hoorde bij een familietraditie. Het ging van vader op zoon. Dat gaf je niet zomaar uit handen. Maar Naboths weigering zette een mechanisme in werking. Het zal uitlopen op Naboths dood.

Het is een mechanisme dat je, als je het eenmaal herkent, ineens overal terugziet. Het begint altijd bij begeerte. Bij willen hebben wat de ander heeft. Of dat nu iets materieels is of niet, dat maakt niet uit. Het begint al jong. Zet twee kinderen bij elkaar met wat speelgoed, en tien tegen één dat ze ruzie krijgen. Wat de één heeft, wil de ander. Alleen al dát de ander het heeft, maakt het aantrekkelijk.

Mokken

Veel volwassenen lijken nog sprekend op dat kind. Zie Achab. Als een verwend jongetje gaat hij liggen mokken op zijn bed, inwendig scheldend op Naboth. Dan verschijnt zijn vrouw Izebel ten tonele: wat of hij mankeerde, wilde ze weten. Maar toen ze zijn verhaal hoorde, zei ze niet: 'Man, doe toch niet zo kinderachtig.'

Je hebt toch alles al? Wees eens een vent.’ Nee, ze werd aangestoken door diezelfde begeerte. Sterker nog, die begeerte werd ook nog eens aangejaagd door haar eigen eergevoel. Ze zou weleens voor haar man in de bres springen! Wat dacht die Naboth wel wie hij was? Hij stond hun geluk in de weg! En een sta-in-de-weg moet uit de weg gaan.

Meestal proberen we dat op een nette manier te regelen. Dan gaan we naar de rijdende rechter. Maar zelfs daar is al te zien dat de wand tussen beschaafd en onbeschoft flinterdun is. Soms dreigen mensen elkaar zelfs letterlijk in de haren te vliegen. Het kan dan ook van kwaad tot erger gaan. Tot aan het absolute dieptepunt: de sta-in-de-weg moet dan niet alleen uit de weg, maar uit de weg *geruimd*. Zo verging het de arme Naboth.

De Bijbel als kritisch boek

De van oorsprong atheïstische filosoof Girard zegt dat er maar één religieus boek ter wereld is dat dit mechanisme van het geweld niet toedekt, maar juist blootlegt. Meteen, vanaf het begin. Het is de Bijbel. De slang siste in het paradijs: ‘God heeft iets dat jullie eigenlijk toekomt.’ Sindsdien is het sissen niet meer opgehouden. Kaïn zag dat Abel iets had dat hij wilde: Gods aandacht. En de eerste moord werd een feit. De broers van Jozef waren jaloers op de bijzondere plaats die hun broer innam bij hun vader. Ze zorgden ervoor dat hij van het toneel verdween. David zag zijn buurvrouw en dacht: die vrouw van Uria komt mij toe. Met vreselijke gevolgen. Zo zet de repeterende breuk van het geweld zich voort. Het is als met een schaatser die met elke klap het ijs onder zich hoort kraken: waar wij gaan trekt er een breuk door de wereld.

Er is dus geen religieus geschrift dat het mechanisme zo genadeloos blootlegt als de Bijbel. Zelfs koningen worden niet gespaard. Als Poetin journalisten laat ombrengen, weten de mensen in Rusland daar weinig van. Poetin heeft namelijk zelf de media in handen en zet de berichtgeving naar zijn hand. Zo schrijft hij zijn eigen geschiedenis. Maar een koning in Israël had al snel een profeet op de stoep. En diens optreden wordt in Gods media niet weggemoffeld.

Kijk naar jezelf

De Bijbel een vredesboek? Jawel, maar niet op een gemakkelijke of goedkope manier. Want o, het is zo gemakkelijk om te zeggen dat je voor vrede bent! Ooit een mens tegengekomen die zegt: ‘Vrede? Nou nee, daar ben ik niet voor.’

Natuurlijk zijn we allemaal voor vrede. Maar gemakkelijk? Kijk eens om je heen, zegt de Bijbel. En vooral: kijk eens naar jezelf. Want dat mechanisme zit ook in jou en mij. En ja, als ik eerlijk ben, moet ik bekennen dat er ook een klein Achabje in mij schuilt die gaat mokken als iets niet gaat zoals hij wil. Een koninkje dat ligt te broeden hoe hij toch kan krijgen wat hij wenst. Een klein oorlogvoerdertje.

*Kom vanavond met verhalen
hoe de oorlog is verdwenen,
en herhaal ze honderd malen;
alle malen zal ik wenen.*

Wenen, ja, omdat je het zo graag zou willen geloven, maar nog niet ziet gebeuren. Kijk om je heen. Kijk naar jezelf.

Utopie

En toch... Bij die constatering kan het natuurlijk niet blijven. Dat zou neerkomen op: je erbij neerleggen. De Bijbel is, behalve een fel realistisch boek, gelukkig ook een utopisch boek. Een boek van visioen en hoop. Over hoe de oorlog zal verdwijnen. En God roept mensen om samen met Hem een rijk van vrede mogelijk te maken. Om je niet neer te leggen bij de feiten.

Maar pas op! Doe daarbij niet alsof jij aan de goede kant van de streep staat. Wees bedacht op het geweld in jezelf. Voor je het weet strijdt je voor de vrede op een weinig vredevolle manier. Het goede halen wij niet zomaar op eigen kracht uit onszelf naar boven. Daar is een Stem voor nodig. Een Stem die ons tot de orde roept. De orde van de jaloom.

Hoe moeilijk het soms is die Stem te verstaan, toont de profeet Elia. Enerzijds is hij de woordvoerder van die Stem. Anderzijds vermengt hij die Stem ook met zijn eigen geluid. Ik kan het niet anders zien. Namens God kondigt hij namelijk aan dat Achab en zijn familie uitgeroeid zullen worden. Die boodschap zal ook u tegen de borst stuiten. Ik kan er in ieder geval niet mee uit de voeten. Ik zie er dan ook Elia's persoonlijke rancune in. Die mengt zich met de Stem van de Eeuwige. Zelfs in de Bijbel moet je de Stem van God er dus uit filteren en scheiden van alle bijgeluiden. Maar daar biedt diezelfde Bijbel ons een mooi criterium voor: Jezus. Nooit heeft God in een mens een zuiverder Stem gekregen.

Hij wordt zelf Woord van God genoemd. Zijn Stem klinkt vandaag nog steeds. Een Stem die ons tot de orde roept. Een Stem die ons geweten aanspreekt.

Altijd al geweten

Geweten – een mooi woord. Er zit het werkwoord ‘weten’ in. Je geweten – dat is: wat je altijd al geweten hebt, namelijk wat goed is en kwaad, maar wat je misschien wegdrukte. De Stem die ons tot de orde roept, is de Stem die dat wat je altijd al hebt geweten diep van binnen, naar boven roept.

Alle oproepen tot vrede of verzoening zullen blijven stranden als wij niet steeds beginnen bij die Stem. Die Stem die niet opkomt uit onszelf, maar ons overstijgt. Die Stem neemt het op voor de slachtoffers van geweld. Zij zijn zijn aanklacht. Zij zijn zijn Stem.

Zo’n aanklacht staat vandaag bij ons op de stoep in de vorm van vluchtelingen. De discussie gaat nu over de vraag of wij hen al dan niet op moeten nemen. En iedereen claimt vervolgens zijn eigen moreel gelijk. Maar wat ik nog niet gehoord heb, is dat zij hier zijn mede door ons toedoen. En met ‘ons’ bedoel ik: de bevolking van West-Europa en haar regeringen en bedrijven. Want hoeveel boter heeft Europa op haar hoofd? We hebben het Midden-Oosten volgepompt met wapens, steunden dictatoren tot die ons vervolgens onwelgevallig werden, hielpen hen verdrijven, bevrijdden het huis zo van een demon, maar gaven zo ruimte voor zeven andere demonen. In hoeverre hebben wij ons ertoe geleend iets te doen wat slecht is in de ogen van Hem die alles te boven gaat?

God huilt

*Kom vanavond met verhalen
hoe de oorlog is verdwenen,
en herhaal ze honderd malen;
alle malen zal ik wenen.*

Misschien is het God zelf wel die moet huilen. Eens als de oorlog inderdaad is verdwenen. Huilen om alle levens die werden verspild en verdaan. Maar ook

omdat het onmogelijke mogelijk bleek. Dat het harde realisme van een speer kon worden omgesmolten tot een ploegschaar.

Maar dat hangt ook af van de vraag of wij zijn Stem verstaan. Achab deed dat. En het onmogelijke bleek mogelijk: hij kreeg berouw. De vraag is: zijn wij daar nog toe in staat? Of is die Stem zelf voor ons een sta-in-de-weg?